

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XXI - 2025

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Glavna i odgovorna urednica / Editor in chief

Katarina Botić

Tehnički urednici / Technical editors

Katarina Botić

Marko Dizdar

Uredništvo / Editorial board

Marko Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Hrvoje Kalafatić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Ana Konestra, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Siniša Krznar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Andreja Kudelić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Bartul Šiljeg, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Asja Tonc, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Marina Ugarković, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Mario Gavranović, Austrian Archaeological Institute, Austrian Academy of Sciences, Vienna, Austria

Boštjan Laharnar, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, Slovenija

Alenka Tomaž, Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, Koper, Slovenija

Vesna Bikić, Arheološki institut, Beograd, Srbija

Perica Špehar, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija

Miklós Takács, BTK Institute of Archaeology, Research Centre for the Humanities ELKH, Budapest, Hungary

Izdavački savjet / Editorial committee

Juraj Belaj, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Saša Kovačević, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Goranka Lipovac Vrkljan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Daria Ložnjak Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Branka Migotti, Zagreb, Hrvatska

Ivana Ožanić Roguljić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Ante Rendić-Miočević, Zagreb, Hrvatska

Tajana Sekelj Ivančan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Tihomila Težak-Gregl, Zagreb, Hrvatska

Tatjana Tkalčec, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Željko Tomičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska

Ante Uglešić, Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Zadar, Hrvatska

Snježana Vrdoljak, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Prijevod na engleski / English translation

Marko Maras i autori

Lektura / Language editor

Katarina Botić, Marko Dizdar, Marko Maras

(hrvatski jezik/Croatian)

Marko Maras (engleski jezik/English)

Nakladnik / Publisher

Institut za Arheologiju

Institute of Archaeology

Adresa uredništva / Editor's office address

Institut za arheologiju

/ Institute of Archaeology

Jurjevska ulica 15

HR-10000 Zagreb

tel 385 (0) 1 615 0250

fax 385 (0) 1 605 5806

e-mail: iarh@iarh.hr

web: http://www.iarh.hr

Dizajn / Design

Umjetnička organizacija OAZA

Korektura / Proofreaders

Katarina Botić

Računalni slog / Layout

Hrvoje Jambrek

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indekse: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam. / Annales Instituti Archaeologici are included in the indexes: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam.

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske. / Made with the financial support of the Ministry of Science, Education and Youth of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/en/aia> / E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom. / This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence.

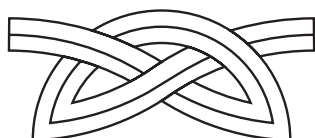
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

DOI 10.33254/aia

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

Prethodna priopćenja Preliminary reports

6–27

Alenka Tomaž
Alenka Jovanović

Dolenji Leskovec – Za Savo (south-east slovenia):
Preliminary report on archaeological research in 2011

Dolenji Leskovec – Za Savo (jugoistočna Slovenija):
preliminarni izvještaj o arheološkim iskapanjima 2011.
godine

28–47

Domagoj Perkić
Marijo Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić

Rezultati istraživanja gomilā iz željeznoga doba na
nekropoli Nakovana – Zmijna 2021. – 2022. godine

Research results from the Iron Age burial mounds
at the Nakovana – Zmijna necropolis (2021–2022)

48–66

Marina Ugarković
Niko Romac

(Pred-)Epetij, prapovijesno, helenističko i antičko
naselje: preliminarnе spoznaje iz istraživanja
2024. godine

(Pre-)Epetion, a Prehistoric, Hellenistic and
Roman settlement: preliminary results from the
2024 excavations

67–77

Asja Tonc

Crtica o stanovništvu Poljane Križevačke u mreži
naselja i identiteta na prijelazu era

A brief note on the population of Poljana Križevačka
in the network of settlements and identities at the
turn of the eras

78–90

Ivana Ožanić Roguljić
Renata Šoštarić

Mahunarke u rimskim pogrebnim običajima:
simbolika i arheološki tragovi

Legumes in Roman funerary customs: symbolism
and archaeological traces

91–105

Mihajlo N. Džamtoovski
Stefan D. Novaković

Fragment of a soldier's sepulchral monument
depicting a *convivium* scene from Kupinovo, Serbia
(southern *Pannonia Inferior*)

Ulomak rimskodobnog spomenika vojnika s
prikazom *conviviuma* iz Kupinova u Srbiji (južna
Donja Panonija)

106–121

Pio Domines Peter

Arheologija otoka Ista: prvi rezultati probnih
iskopavanja prapovijesnih, rimskih i srednjo-
vjekovnih nalazišta

Archaeology of the island of Ist: the first results
from test excavations on Prehistoric, Roman, and
medieval sites

122–168

Tajana Sekelj Ivančan

Ranosrednjovjekovna keramika s nalazišta
Kalinovac – Hrastova greda 1

Early Medieval pottery from the Kalinovac –
Hrastova Greda 1 site

159–187

Siniša Krznar

Rezultati istraživanja ranosrednjovjekovnog
groblja Vaćani – Grlo 2024. godine

Results of the 2024 excavations at the Early
Medieval cemetery of Vaćani – Grlo

188–201

Tino Tomas
Samra Terzić
Ante Vujnović

Groblje sa stećcima u Gornjem Pologu (Grad
Mostar) – rezultati probnih arheoloških
istraživanja

Cemetery with *stećci* in Gornji Polog (Mostar
Municipality): results of trial archaeological
excavations

202–221

Tatjana Tkalčec
Bartul Šiljeg

Od prapovijesnih gradina do
kasnosrednjovjekovnih gradišta: studije slučaja iz
Kalničkog prigorja i Bilogore

From Prehistoric hillforts to late medieval
strongholds: case studies from the Kalnik foothills
and Bilogora

222–228

Sebatijan Stingl

Putni blagoslov (*Reisesegen*) – novovjekovni nabožni predmet pronađen u Žumberku
Traveller blessing (*Reisesegen*) – an early modern devotional object discovered in Žumberak

Pregledni rad Review article

229–241

Monika Zorko Andrej Preložnik

An Olynthus mill from Kaštelir above Korte, near Izola (southwestern Slovenia)
Olinski žrvanj s Kaštelira iznad Korta kod Izole (jugozapadna Slovenija)

Kratko priopćenje Short communication

242–255

Mihajlo N. Džamtovski

A Prayer in Clay: a note on brickmaking in late 6th-century *Sirmium*
Molitva u glini: bilješka o ciglarstvu u Sirmiju u kasnom 6. stoljeću

256–267

Anamarija Viduka Krešimir Filipec

Dva novovjekovna preklopna sunčana sata iz Hrvatskog zagorja
Two post-medieval diptych dials from Hrvatsko Zagorje

Stručni radovi Professional papers

268–282

Alexandra Vieira Patrick D. Nunn Loredana Lancini Tõnno Jonuks

Situating Memory in Place and Time: The ArchaeoLore Group
Smještanje sjećanja u prostor i vrijeme: grupa ArchaeoLore

283–292

Kristina Jelinčić Vučković Ivana Ožanić Roguljić Kristina Turkalj

BAZA antičkih lokaliteta Republike Hrvatske: mogućnosti primjene u digitalnoj arheologiji – primjer rustičnih vila otoka Korčule
DATABASE of Ancient sites of the Republic of Croatia: application possibilities in Digital Archaeology – the example of villae rusticae on the Island of Korčula

Prikaz knjige Book review

293–301

Anita Dugonjić

Anita Rapan Papeša, VITICE, LAVOVI I GRIFONI, Avarodobni ratnici iz nuštra / Gradski muzej Vinkovci, Avaria Musei Cibalensis 1, Vinkovci, 2024.
548 str., 109 slikovnih priloga, 263 table, 10 grafičkih i 12 tabličnih priloga. ISBN 978-953-7008-57-4. Cijena: 100 €
Anita Rapan Papeša, TENDRILS, LIONS AND GRIFFINS, Avar period warriors from Nuštar Vinkovci Municipal Museum, Avaria Musei Cibalensis 1, Vinkovci, 2024
548 pp., 109 figures, 263 plates, 10 charts, and 12 tables. ISBN 978-953-7008-57-4. Price: €100

302–305

Upute autorima
Guidelines for Contributors

Crtica o stanovništvu Poljane Križevačke u mreži naselja i identiteta na prijelazu era

A brief note on the population of Poljana Križevačka in the network of settlements and identities at the turn of the eras

Prethodno priopćenje >
Prapovijesna i antička
arheologija

Preliminary report >
Prehistoric and Roman
archaeology

Asja Tonc¹

(1) Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
atonc@iarh.hr
ORCID: 0000-0001-9067-4639

Primljeno Received 09. 12. 2025.
Prihvaćeno Accepted 19. 12. 2025.
doi.org/10.33254/aia.211.4

Ključne riječi: Poljana Križevačka, kasni laten, antika, naselje, identitet, Jasi, komunikacije

Key words: Poljana Križevačka, Late La Tène, Roman era, settlement, identity, Jasi, communications

Zaštitna istraživanja na položaju Poljane Križevačke 1 otkrila su ostatke naselja datiranog od kraja 2. st. pr. Kr. do u 1. st. po Kr. Na temelju odlika materijalne ostavštine, prvenstveno keramike, kao i nastavka korištenja položaja naselja, argumentiran je kontinuitet lokalne zajednice na prijelazu era. Ovom prigodom osvrnut ćemo se na pitanje kolektivnog identiteta same zajednice u kontekstu predrimskih etnonima te na položaj naselja u mreži interakcije na koju upućuju analogije s istovremenim nalazištima kao i sama pozicija lokaliteta u geografskom prostoru.

Rescue excavations at the Poljana Križevačka 1 site revealed the remains of a settlement dating from the end of the 2nd century BC to the 1st century AD. Based on the characteristics of material finds, primarily pottery, as well as the continued occupation of the site, the continuity of the local community at the turn of the era is argued. This paper addresses the question of the collective identity of the community in the context of pre-Roman ethnonyms, as well as the settlement's position within interaction networks indicated by analogies with contemporaneous sites and the site's geographical setting.

Copyright © Autor(i)
The Author(s) 2025

Open Access This work is distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Open Access Ovaj rad dijeli se prema odredbama i uvjetima licence Creative Commons Attribution 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), koja dopušta neograničenu ponovnu upotrebu, dijeljenje i reprodukciju u bilo kojem mediju, pod uvjetom da je izvorno djelo ispravno citirano.

Uvod

Zaštitnim istraživanjima lokaliteta Poljana Križevačka 1 (dalje: PK 1) 2011. – 2012. godine¹ otkriveni su objekti iz različitih razdoblja prapovijesti – od eneolitika, ranog i kasnog brončanog doba do mlađeg željeznog doba – ali i oni ranoantičke i kasnosrednjovjekovne datacije (Dizdar 2013b; 2013c; Ložnjak Dizdar, Okroša Rožić 2018: 5–6, 10–11, 13–15). Istraženi objekti najčešće su sačuvani u svom donjem dijelu, a pretežno su to jame jednostavnog kružnog, ovalnog do izduženog ovalnog oblika ili kanali, s ujednačenom dubinom dna i ravnim stijenkama. Rjeđe se javljaju objekti složenijeg tlocrta poput onih nepravilnog ili bubrežastog oblika, jama s dnom na dvije razine ili dubljih cilindričnih jama (bunara) (Tonc, Dizdar 2024: 15–33). Materijal pronađen u objektima u najvećoj mjeri čine ulomci keramičkih posuda i predmeta, s najvećom zastupljenosti lonaca te zdjela, u manjoj mjeri prisutne su čaše i šalice različitog oblika te ostali predmeti poput cjedila, pršljenova, poklopaca ili minijaturnih posuda (Tonc, Dizdar 2024: 90, sl. 51). Dominiraju varijante rukom rađenih lonaca sa žiljebom ispod oboda, lonci S-profilacije, konične zdjele rađene rukom ili na kolu, a zastupljeni su i lonci horizontalnog oboda (tzv. pitosi) ili lonci zadržanog oboda s primjesama grafita ukrašeni češljastim ornamentom koji se mogu smatrati nadregionalnim oblicima prisutnima na brojnim drugim nalazištima Karpatske kotline (detaljnije o svim kategorijama Tonc, Dizdar 2024: 44–87). U pojedinim objektima zajedno s oblicima koji odgovaraju kasnolatenjskoj keramičkoj produkciji javljaju se i nove, ranoantičke forme, primjerice čaše tankih stijenki s barbotinskim ukrasom, što upućuje na moguće izdvajanje dva horizonta naselja: kasnolatenjsku i kasnolatenjsko-ranorimsku fazu. Materijalna ostavština, izgled objekata i nastavak života na istom položaju sugeriraju da nema naglog prekida života između dviju faza, već je riječ o zajednici koja nastavlja život na prijelazu era. U neposrednoj blizini – na položaju Poljana Križevačka 2 – istražen je objekt kasnolatenjske datacije s materijalom koji odgovara onome na većem i po svemu sudeći istovremenom naselju PK 1, a tumači se kao izolirana farma ili slična grupacija objekata koja je mogla pripadati jednoj obitelji (Tonc, Dizdar 2024: 36).

Većina analogija za obrađene keramičke nalaze pronađena je na prostoru Podravine, u potezu od okolice Varaždina (Jakopovec – Blizna), preko Virja (položaji Sušine, Volarski breg) i Lendave kod Lozana do Virovitice (Kiškorija sjever) (za pojedine tipove s varijantama v. Tonc Dizdar 2024: 43–89). Uz brojne sličnosti u keramičkim formama, nalazišta poput Virja, Lozana ili Virovitice – Kiškorija sjever povezana su i analogijama u vidu tipova istraženih objekata kao i karakteristikama samoga naselja koje se može tumačiti kao ruralno naselje otvorenog tipa smješteno na blago povišenim terasama uz riječne

tokove (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2021; Tonc, Dizdar 2024: 36–40; o ruralnim naseljima v. Drnić 2019: 174–176). Daljnje usporedbe u keramičkom materijalu, ali i sličnosti u vidu tipologije manjega ruralnog naselja, ponekad s kontinuitetom u ranorimsko doba, nalaze se i u slovenskom Prekmurju, primjerice na nalazištima Kotare – Baza i Krogi, Pod Kotom – sever ili Nova tabla kod Murske Sobote (o nalazištima: Kerman 2011a; 2011b; 2011c; Guštin et al. 2017; analogije za pojedine tipove posuda i predmeta u Tonc, Dizdar 2024: 43–89, 89–91, 101–102). Situacija vrlo slična onoj na nalazištu PK 1 zabilježena je na položaju Pod Kotom – sever, gdje naselje kontinuirano živi od mlađeg željeznog doba do u rimsko doba, prihvaćajući ograničene količine uvozne keramike (Kerman 2011a: 55). I na ovom se prostoru javljaju nešto veća naselja zajedno sa zaseocima ili farmama (Pavlovič 2011: 88–89).

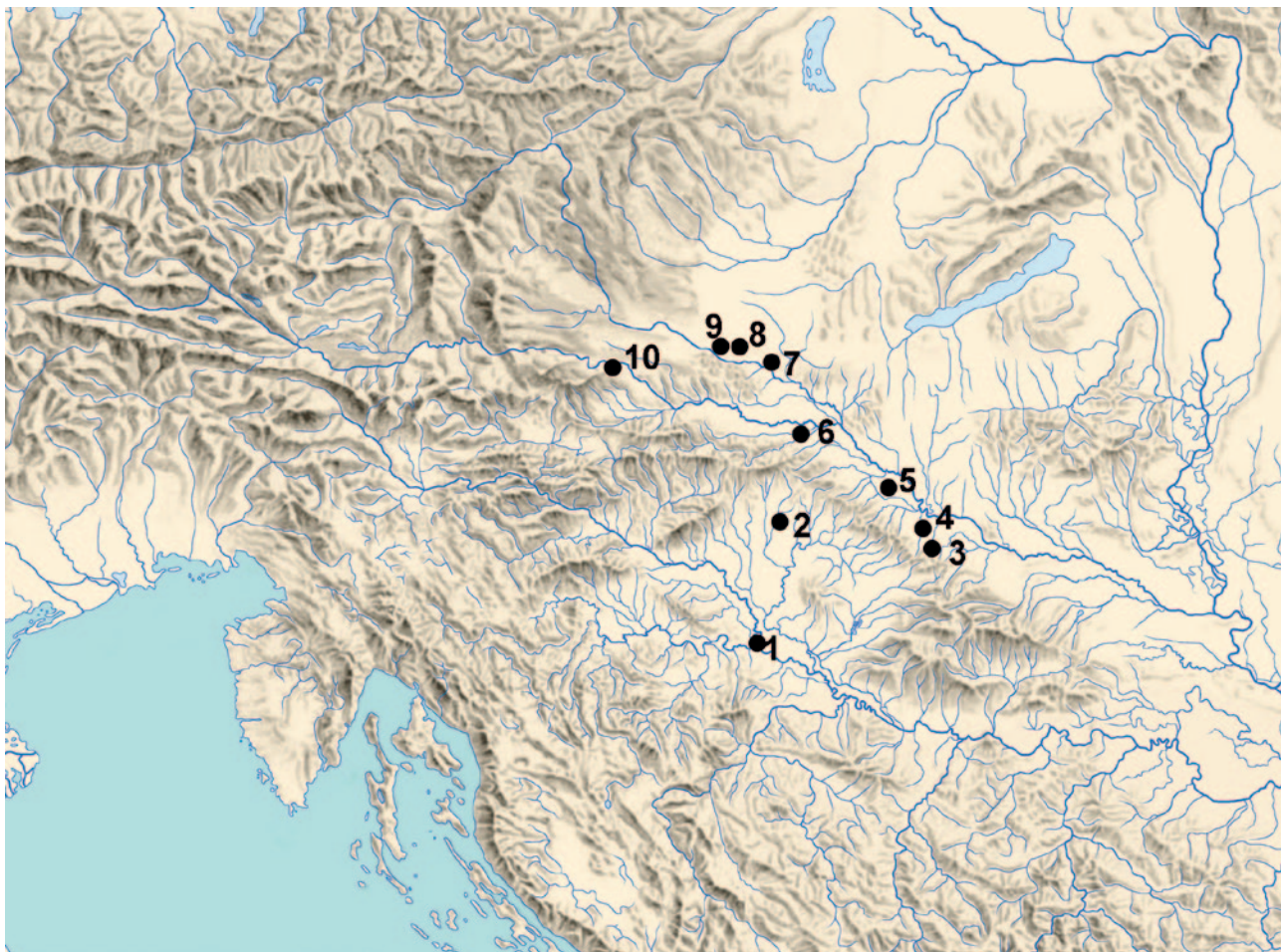
Na temelju navedenih sličnosti u pokretnim i nepokretnim, odnosno infrastrukturnim i nasebinskim karakteristikama, argumentirano je da ruralno naselje istraženo na Poljani Križevačkoj 1 pripada teritoriju koji se pripisuje Tauriscima, no ponajviše „podravskom” krugu kojeg čine izdvojena kasnolatenjska naselja (sl. 1; Tonc, Dizdar 2024: 101–102, karta 3).

Identifikacija zajednice prema izvorima

Kada naselje egzistira na prijelazu era, poput onoga u Poljani Križevačkoj, a pokušava se razmotriti pripadnost stanovnika određenoj zajednici, logični je korak svakako konzultirati antičke pisane izvore koji govore o etničkoj slici ovog dijela Panonije. Uz dvije dominantne zajednice mlađega željeznog doba – Tauriske na zapadu i Skordiske na istoku – navode se i drugi etnonimi, pa tako Plinije Stariji navodi Jase kao jednu od zajednica u dolini Drave, istočno od Sereta i Serapila, dok ih Ptolemej spominje u istočnom dijelu Gornje Panonije (Plin. *NH* III. 25, 147; Ptol. 2.14, 2; Domić Kunić 2006: 76, 135–136; 2012: 35). Unatoč tako oskudnim izvorima, postoje dovoljno čvrste indikacije za lociranje područja koje naseljavaju Jasi u kraju između Varaždinskih Toplica (ant. *Aquae lasae*) na zapadu te Daruvara (*Aquae Balissae*) na istoku, odnosno Virovitice / Slatine u Podravini (Domić Kunić 2006: 76–77; Schejbal 2003a: 95–98; 2003b: 393–396; 2004: 99, 102–104). Oslonac za navedene geografske točke jest pronalazak epigrafskih natpisa sa spomenom Jasa odnosno *res publica/municipium lasorum* kao sjedištem zajednice u Daruvaru (Mayer 1935: 69; Schejbal 2003b: 393–394; 2004: 108; Domić Kunić 2006: 145 (CIL III 4121), 146–147 (AIJ 586, AIJ 587); 2012: 35). Pretpostavlja se da je teritorij Jasa bio pod dominacijom Tauriska, tvoreći istočnu granicu prema području pod kontrolom Skordiska, pri čemu njihova materijalna kultura odaje relativno ograničene latenske utjecaje (Schejbal 2003b: 396; 2004: 105; Domić Kunić 2006: 76; 2012: 37; Dizdar 2012: 118–119).

U zapadnom dijelu pretpostavljenog jasijskog područja smješteno je naselje Poljana Križevačka 1, po čemu bi tamošnje predrimsko stanovništvo

¹ Istraživanja AN 4 Poljana Križevačka 1 provedena su od rujna do prosinca 2011. i od ožujka do travnja 2012. Voditelj istraživanja bio je dr.sc. Marko Dizdar iz Instituta za arheologiju.

Sl. 1 Položaj Poljane Križevačke 1 i nalazišta s usporedivim materijalom (podloga: T. Kaniški za Institut za arheologiju; Tonc, Dizdar 2024: 101, karta 3)
Fig. 1 Location of Poljana Križevačka 1 and other sites with comparable material (base: T. Kaniški for the Institute of Archaeology; Tonc, Dizdar 2024: 101, Map 3)

1 Sisak; 2 Poljana Križevačka 1 and 2; 3 Virovitica – Kiškorija Sjever; 4 Lozan – Lendava; 5 Virje – Sušine/Volarski Breg; 6 Jakopovec – Blizna; 7 Pri Muri pri Lendavi; 8 Nova Tabla; 9 Kotare – Krogl/Baza/Pod Kotom; 10 Maribor – Slivnica 2B

pripadalo upravo toj zajednici. Materijalna ostavština željeznodobne zajednice s Poljane Križevačke, datirana od kraja 2. st. pr. Kr. sve do početka 1. st. po Kr., ne upućuje, međutim, na „potpunu latenizaciju” koju je za to razdoblje (i šire područje) sugerirao Z. Marković (Marković 1984: 300), jednako kao što ne prikazuje niti „potpunu romanizaciju”; manifestira, naime, izraženu tradicionalnost u oblicima posuda, načinu izrade i ukrašavanju, kao i kontinuitetu samog položaja naselja i karakteristikama infrastrukture, te ograničenu prisutnost specifičnih kategorija poput grafitiranih lonaca, S-profiliranih zdjela ili ranoantičke keramike tankih stijenci i drugih oblika poput tronožaca (Tonc, Dizdar 2024: 89–91). Uzevši u obzir nedostatak drugih podataka u antičkim pisanim izvorima, ali i ograničenu istraženost mlađeg željeznog doba širega križevačkoga područja, pokušaj provjere hipoteze o pripadnosti Jasima može se usmjeriti na samu materijalnu kulturu kao drugi izvor podataka. Ograničenost spoznaja, primjerice nedostatak podataka o grobnim običajima stanovnika naselja na položaju PK 1, svakako otežava identifikaciju potencijalnih zajedničkih obrazaca,

budući da se nijedna pojedinačna odlika ne smije *per se* smatrati etničkim identifikatorom,² no može se pokušati razmotriti potencijalne zajedničke nazivnike u materijalnoj kulturi promatranog područja. Napominje se pritom da se korištenjem tog imena, preuzetog iz Plinija Starijeg i Ptolemeja, ne implicira apsolutna točnost i primjenjivost istoga na sve stanovnike promatranog prostora, već se svakako u obzir mora uzeti kronološki pomak u prijenosu informacija, generaliziranje samih autora, odnosno asociranje jednog naziva s potencijalno većim realnim brojem (manjih) zajednica, kao i činjenicu da se moguća manja plemena ne navode

2 Problematika etničke identifikacije u arheološkim kontekstima ima opširnu bibliografiju; ovom prigodom može se zadržati na tvrdnji da je bilo koji identitet, pa tako i onaj kojeg nazivamo etničkim, fluidan, promjenjiv i podložan kontekstu te ga čini niz karakteristika, a pojedina ne mora nužno označavati ekspresiju te vrste kolektivnog identiteta (v. npr. Derks, Roymans 2009: 2–3, 7–8; Hall 1997: 25–26, 135; 2002: 9–10; Fernández-Götz 2014: 179–181; Jones 1997: xiii, 28, 122–123; Lucy 2005: 98–99, 102–103, 109; Renfrew 1996: 130; Shennan 1994).

ili im se gubi trag, na što upućuju već i sami pisci.³ Uz nužan kritičan pristup, izvori ipak nude određene informacije koje odražavaju neku vrstu grupiranja odnosno kolektivnog identiteta specifične zajednice, te i takva, „vanjska” perspektiva upućuje na (jednu) razinu ekspresije vlastitog identiteta (Nión-Álvarez 2023: 569–571, v. i primjer na 574–576).

O mogućoj etničkoj atribuciji stanovnika nalazišta na navedenom području koje se nalazi unutar pretpostavljenih krajnjih granica jasijskog teritorija u Podravini (od Varaždinskih Toplica do Slatine) u svojim su se objavama izjašnjavali različiti autori. Kasnolatensko nalazište Bukovje kod Banjščine pripisano je Jasima (Bekić 2006: 73), a iznesena je pretpostavka i da bi istoj, ne-keltskoj skupini pripadalo i nalazište na Husti kod Jakopovca, dok bi istovremeno veće naselje na položaju Blizna pripadalo keltskom stanovništvu (Bekić 2006: 83, 128). Temelji za takva tumačenja nisu posve adekvatni. Na Husti, položaju u neposrednoj blizini naselja Blizna, istražen je naime samo jedan objekt, manja jama protumačena kao jama za zalihe, sekundarno iskorištena kao otpadna. Argument u prilog „nekeltskog” stanovništva jesu ukrasi na keramičkim posudama koji se određuju kao naslijeđe starijega željeznog doba (Bekić 2006: 79–81, slično i za Bukovje: 73). Pojedinačna pojava bilo koje karakteristike materijalne kulture, pa tako ni tipa ukrasa, ne može se, međutim, smatrati dovoljnim argumentom za etničku identifikaciju, posljedično ni prežitak tradicije iz prethodnog razdoblja uočljiv u keramografiji ne može biti argument u prilog „panonskog” stanovništva. Uz to, takva se atribucija iznosi za iznimno ograničen repertoar nalaza iz samo jedne jame, dakle kontekst koji se s vrlo upitnim uspjehom može tumačiti u smislu identificiranja kolektivnog identiteta visoke razine kakva bi bila pripadnost određenom plemenu. S druge strane, za Bliznu se specifični elementi keramografije poput lonaca sa žlijebom ispod oboda odbacuju kao moguće „panonski” i smatraju dokazom u prilog keltskog stanovništva (Bekić 2006: 116–117). Naslijeđe starijega željeznog doba prepoznato je drugdje kao integralni dio kompleksnog identiteta koji je stvoren ispreplitanjem pridošlih Kelta i autohtonih panonskih populacija (Dizdar 2006a: 59; 2012: 118), pa se pojava panonskih elemenata ne mora odbaciti niti u tako protumačenom „pravom” keltskom kontekstu, kao što nije ni argument za isključivo „jasijski” karakter materijala s položaja Husta. Pretpostavlja se, uostalom, da bi materijalna ostavština Jasa uz autohtone elemente sadržavala snažne uplive latenskih zajednica s kojima su graničili, što bi u osnovnim crtama odgovaralo slici koju pruža materijal

3 Plinije Stariji uvrštava Jase u glavna plemena i navodi druga, manja, no postavlja se pitanje koliko je popis manjih plemena ekstenzivan; Strabon navodi dio panonskih plemena, a uz njih samo opću primjedbu da postoje „i druga manja plemena, manje važna” (Plin. *NH* 3.25.147; Strab. 7.5.3.; Domic Kunić 2006: 135, 139). Vrlo je moguće da se važnost pojedinog plemena odnosila na neku vrstu političke moći i relevantnosti u kontekstu rimskih političkih zbivanja i povijesnih okolnosti, pa su veće zajednice poput Tauriska „zaslužile” veću pozornost. Pitanje kritičkog čitanja antičkih autora iznijeli su primjerice: Džino, Domic-Kunić 2013; Džino 2008; Šašel Kos 2005: 33–51; Čače, Milivojević 2017.

s Blizne. S obzirom na blizinu samih nalazišta, s onim na Bukovju na samo oko kilometar udaljenosti, kao i autohtoni supstrat na kojem se formira lokalna latenska kultura, teško je prihvatiti takvu isključivo podjelu; radije bi se moglo govoriti o jednom vjerojatno većem središtu na položaju Blizne, s drugim manjim naseobinama različitog karaktera (npr. izdvojeno gospodarsko imanje/farma) koje gravitiraju istome.

Za nalazišta na koprivničkom području kao što su Virje – Sušine/Volarski breg ili Delovi – Grede I, Z. Marković iznio je tezu o mogućoj pripadnosti jasijskom teritoriju, pri čemu bi keltski upliv bio postepen, a dominacija Tauriska vjerojatno političke naravi (Marković 1984: 299–300). Naselja kod Lozana ili Kiškorijske pripisuju se Tauriscima (Tkalčec, Dizdar 2022: 23–24), nosiocima mokronoške skupine s matičnim prostorom u središnjoj i istočnoj Sloveniji, obuhvaćajući i prostor središnje Hrvatske, uključujući i srednju Podravinu (v. i Dizdar 2006b: 68).

Upravo se s mokronoškom skupinom povezuju i spomenuta nalazišta s prostora sjeveroistočne Slovenije. Istraživanja naselja i groblja na Novoj tabli donijela su nalaze poput keramičkih narebrenih pehara ili kopči tipa Brežice koje se povezuju s mokronoškom skupinom (Guštin et al. 2017: 106–107). Narebreni pehari, karakteristični prvenstveno za prostor Dolenjske, zabilježeni su i na lokalitetu Kotare – Baza, s daljnjim analogijama za keramički materijal na drugim nalazištima Prekmurja, kao i na prostoru dolina Drave i Savinje (Kerman 2011a: 45). Područje Međimurja i Prekmurja se prema antičkim izvorima povezuje i sa zajednicama Serapila,⁴ odnosno Sereta (Marković 1984: 299; Domic Kunić 2006: 76), status kojih je otprilike jednak onome Jasa ako se nabranje Plinija Starijeg prihvati i kao svojevrsna oznaka „važnosti” pojedine skupine (barem iz perspektive autora i/ili njegovih izvora). I ovdje je riječ o prostoru pod dominacijom/vlašću Tauriska.

Sudeći po naseobinskom materijalu koji, uz analogije u mokronoškoj skupini, pokazuje i veze s područjem Skordiska naseljenih na istočnom dijelu međuriječja Drave, Dunava i Save, kao i nadregionalne pojave (Tonc, Dizdar 2024: 89), poveznica s mokronoškom skupinom čini se najjasnijom u grobnom materijalu srednje- do kasnolatenskog razdoblja u kojem se reflektiraju keltski običaji poput ritualnog savijanja mačeva, kao i specifični predmeti rasprostranjeni na području pripisanom Tauriscima (Guštin et al. 2017: 105–107; Kerman 2011a: 46–47). Groblje srednjelatenskog doba na položaju Zvonimirovo – Veliko polje najbolje je istraženo i pruža set podataka za proučavanje pogrebnih običaja, društvenih odnosa i materijalne kulture zajednice (Dizdar 2013a; 2020; Dizdar, Ljuština 2019). Vrijedi spomenuti da je pri analizi specifičnih elemenata nošnje i drugih grobnih priloga, pa tako i kopči tipa

4 Sveti Martin na Muri identificira se s antičkim naseljem *Halicenum*, sjedištem municipija Serapila (*civitas Serapillorum*) (Soprani 1979: 96–97). Na prostoru antičkog naselja vršena su manja sondažna istraživanja (Čataj 2017; 2018; 2019). Područje Sereta nalazilo bi se zapadnije, na području Poetovija (današnjeg Ptuja) (Domic Kunić 2006: 76). O predrimskim fazama Ptuja v. npr. Horvat et al. 2003: 153–155.

Brežice koje se smatraju karakterističnima upravo za Tauriske, upozoreno na potrebu izdvajanja kombinacija predmeta nošnje kao i boljeg poznavanja keramografije područja tog i prethodnog razdoblja⁵ kao mogućih putokaza za definiranje regionalnih specifičnosti koje se, naposljetku, krajem kasnog latena odražavaju u etnonimima koje prepoznaju i prenose antički pisci (Dizdar 2013a: 227, 270–273). U tom se kontekstu ovaj prostor dovodi u vezu sa zajednicom Andizeta (Dizdar 2013a: 344) koja je svoje središte imala na prostoru *Murse* – današnjeg Osijeka i moguće ju treba smjestiti nešto istočnije (usp. Domić Kunić 2006: 77), po čemu bi potencijalno i ovdje mogli locirati Jase. Otvara se pitanje uspoređivanja iskazljivosti naseobinskog i funerarnog materijala koji se ne mogu smatrati jednakima: pogrebni ritual obuhvaća iskazivanje različitih identiteta pojedinca i ožalošćenih (uključujući ne samo društvenu hijerarhiju, već i dobne skupine, obiteljsku pripadnost itd.) slijedeći specifične rituale i obrasce, dok se naseobinski materijal često nalazi u sekundarnom kontekstu (npr. otpad u izvorno skladišnoj jami ili bunaru), dakle deponiran bez takve specifične namjere. Upravo je neistraženost groblja koja pripadaju naseljima i obrnuto problem koji je teško nadići kada se raspravlja o kolektivnim identitetima čitave zajednice – i u slučaju groblja Zvonimirovo – Veliko polje⁶ i u slučaju naselja kao što su Poljana Križevačka 1, Jakopovec – Blizna ili Virovitica – Kiškorijska sjever imamo samo ograničenu sliku jednog dijela svakodnevice tamošnjeg stanovništva. Moglo bi se tako pretpostavljati da pogrebne cjeline nude konstrukte u kojima je bilo važno istaknuti pripadnost dominantnoj zajednici Tauriska što je u naseobinskom kontekstu bilo irelevantno, no bez daljnjih paralelnih istraživanja obaju tipova lokaliteta teško je o tome suditi.

Zajednica naseljena na položaju Poljane Križevačke svojom materijalnom ostavštinom ne pokazuje, dakle, potpune podudarnosti s uobičajenim keramičkim repertoarom latenskih zajednica – Tauriska sa zapadne odnosno Skordiska s istočne strane. Srodnosti u materijalnoj ostavštini navedenih nalazišta u Podravini moguća su refleksija analognih geografskih, političkih i/ili drugih društvenih okolnosti koje su utjecale na formiranje jedne zajednice. Odabrani položaji za naselja na blago povišenim riječnim terasama, bez utvrđenja, te moguća obiteljska povezanost stanovnika sugeriraju postojanje poljoprivredno orijentiranog društva koje je zasigurno uključeno u mreže trgovine i razmjene prema istoku i zapadu, preuzimajući određene elemente (pogrebni rituali) i predmete iz susjednih zajednica kasnolatenskog razdoblja sukladno

specifičnim namjerama i potrebama, ali uz izraženi tradicionalizam.⁷ Iako se ne mora očekivati rezultat koji nedvojbeno i detaljno razgraničava određene fenomene u etničkom smislu, može se iznijeti ideja da je zaista u slučaju ovog, srednjepodravskog kruga Tauriska riječ o skupini koja je nastala prožimanjem keltskih elemenata s autohtonim panonskim supstratom kojeg su mogli činiti upravo Jasi. Kontinuitet naselja na Blizni ili Poljani Križevačkoj do u ranorimsko doba zanimljiv je argument u prilog njihovoj atribuciji teritoriju Jasa obzirom da se oni ne spominju kao izravni sudionici sukoba s Rimljanima, podrazumijevajući predaju i miran nastavak suživota pod novim okolnostima (Domić Kunić 2006: 97).

Poljana Križevačka u geografskom kontekstu

Geografski položaj zasigurno je utjecao na mrežu kontakata između naselja, naravno ne samo u razdoblju mlađega željeznog doba. Pritom se prirodne „prepreke“ poput uzvišenja ili većih riječnih tokova ne trebaju promatrati kao nepremostive, no može se očekivati da su položaji riječnih gazova ili brdsko-planinskih prijevoja usmjeravali barem dio komunikacijskih pravaca.

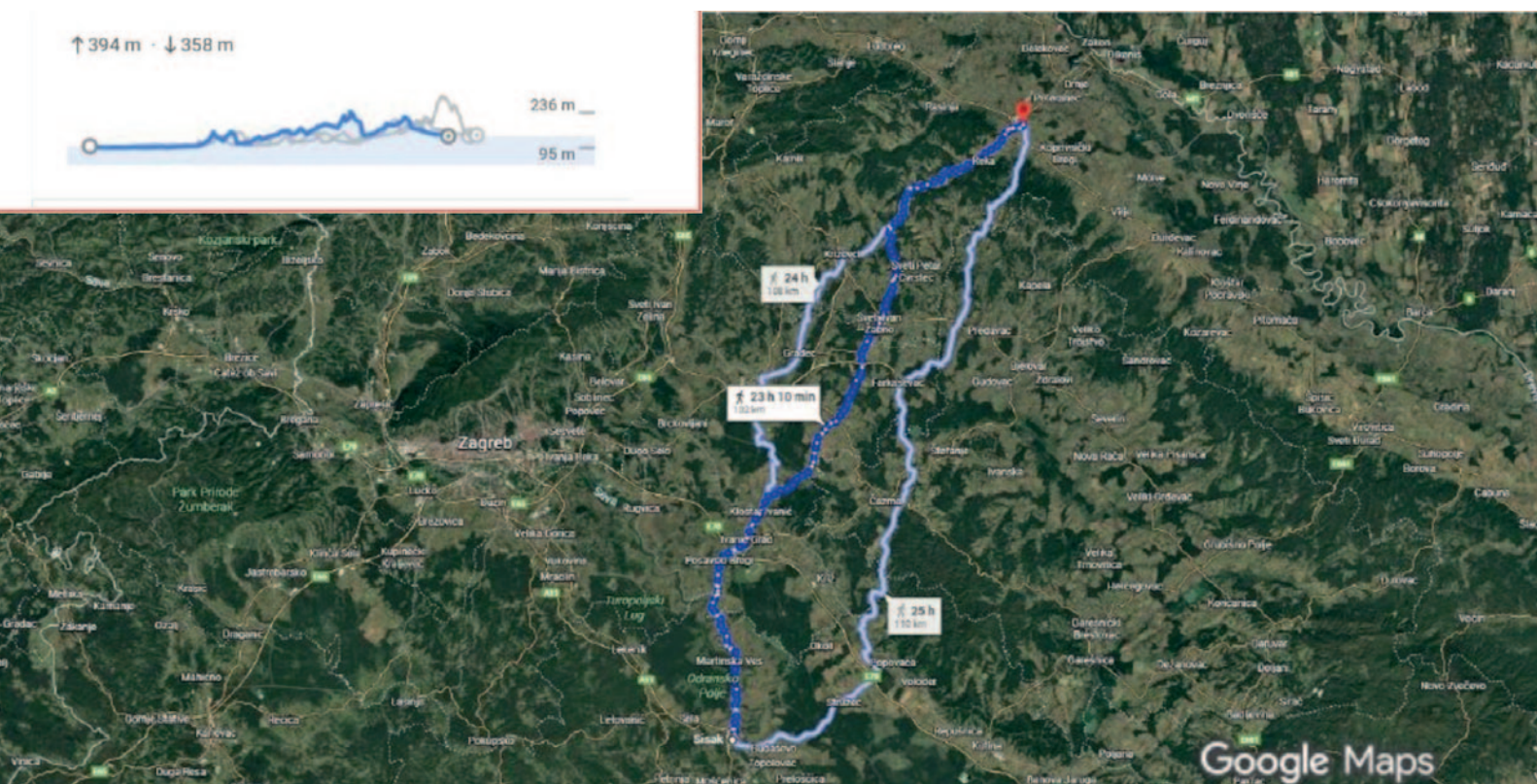
Kasnolatensko naselje na Poljani Križevačkoj 1 i s njime bliski zaselak na položaju PK 2 nalaze se na blago brežuljkastom predjelu doline rijeke Glogovnice, na rubu nizinskog krajolika kojeg omeđuju lanci Kalnika, Bilogore i Moslavačke gore. Navedena gorja tvore prirodne barijere prema prostoru Podravine na sjeveru, odnosno Posavine na jugu. U smjeru juga, treba pretpostaviti plavno i močvarno područje doline Save te Odranskog polja i Turopoljskog luga koje je otežavalo prohodnost prema antičkoj Segesti – današnjem Sisku. Današnji cestovni (D10) i željeznički koridori u smjeru sjever – jug prolaze upravo ovim područjem, što svjedoči o prirodnom komunikacijskom pravcu koji se koristi još od prapovijesti. Već i jednostavnom pretragom pješačke trase od Siska do Koprivnice evidentno je da je riječ upravo o prohodnom pravcu s najoptimalnijim omjerom trajanja i visinske razlike terena koja se mora preći (sl. 2). Iako je riječ o podatku iz modernog vremena koji se, naravno, mora s velikom dozom opreza promatrati u prapovijesnoj perspektivi, znakovita je podudarnost vodećih komunikacijskih pravaca upravo ovim područjem.

O povoljnosti područja za naseljavanje u razdoblju mlađega željeznog doba svjedoči i niz nalazišta utvrđenih terenskim pregledima lijeve obale srednjeg toka Glogovnice. Među nalazištima datiranima u mlađe željezno doba samo je jedno

5 Naročito mogućeg panonskog naslijeđa kakvo se npr. prepoznaje u rukom rađenim kantarosima, Dizdar 2013a: 339–346. Priložene posude rađene pretežno na kolu odgovaraju slici groblja u Štajerskoj, razlikujući se tako od prostora Dolenjske (Dizdar 2013a: 270), još jedan argument u prilog „regionalnih“ manifestacija unutar prostora koji se pripisuje Tauriscima.

6 Izvršena su tek manja probna istraživanja naselja čiji su se stanovnici pokapali na položaju Velikog polja (Dizdar 2013a: 19).

7 Zanimljiva je pojava tzv. duboko ruralnih zajednica koje se u izvorima ne smatraju keltskima i prema materijalnoj kulturi imaju izražen tradicionalizam, s manjim naseljima i manje hijerarhijskim društvima (Nión-Álvarez 2023: 574–578). To je upravo primjer raznovrsnih faktora koji utječu na formiranje, ali i vanjsko viđenje određene zajednice te na splet zajedničkih obrazaca koji se može pratiti u pokušaju definiranja teritorija nekog kolektiva.

Sl. 2 Usporedba pješačkih pravaca za pretragu „Sisak – Koprivnica“ s koridorima koji prolaze u blizini Poljane Križevačke (pregled najpovoljnije trase u kutu te označeno plavim) (prema: Google Maps: Slike i podaci karte ©2025 Google; prilagodila: A. Tonc)

Fig. 2 Comparison of walking routes for the search “Sisak to Koprivnica” with corridors in vicinity of Poljana Križevačka (the most favourable route is shown in the corner and marked in blue) (base: images ©2025 NASA, map data ©2025 Google Maps; modified by: A. Tonc)

pretpostavljeno groblje – položaj Poljana Križevačka – Zajednice, Krči, dok su ostala najvjerojatnije naselja (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014: 185–188). Dodatno, nalazi iz razdoblja kasnog latena zabilježeni su na lokalitetu AN 3 Buzadovec – Vojvodice (Tkalčec 2013: 78). Kartiranjem se očituje izrazita gustoća naselja u neposrednoj okolini Poljane Križevačke (Tonc, Dizdar 2024: 12, karta 2), što bi išlo u prilog nizu manjih naselja – zaselaka ili izoliranih imanja (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014: 187), uz moguće jedno naselje srednje veličine koje funkcionira kao lokalno središte. Kako naselje PK 1 ima veći broj objekata, a činjenica da nije u potpunosti istraženo ide u prilog većoj izvornoj površini samog naselja, time i većem broju stanovnika, tako bi se moglo smatrati takvim središtem kojemu gravitiraju naseobine niže kategorije (usp. Drnić 2019: 174–177; također Trebsche 2014: 342–343, 346–352; 2016: 373, tab. 1). Kontinuitet naseljenosti do u rimsko doba također upućuje na potencijalni značaj naselja u mreži naseobina na samom kraju željeznog doba. Slična navedenome, potencijalna lokalna središta mogla bi se tražiti i na Blizni kod Jakopovca, na položaju Sušine/Volarski breg kod Virja i na nalazištu Virovitica – Kiškorijska sjever; u Prekmurju, primjerice, na položaju Pod Kotom – sever kod Kroga koje također ima kompleksniji karakter kao i kontinuitet do u ranorimsko doba. Navedena bi se naselja mogla smatrati lokalnim centrima kojima gravitiraju okolna naselja, moguće

u krugu nekoliko desetaka kilometara, no stanje istraženosti ne dozvoljava konkretnije iscrtavanje gravitirajućeg područja obzirom da nema podjednake istraženosti na cijelom međuprostoru između izdvojenih lokaliteta. Ispreplitanje manjih do srednjih ruralnih naselja na prostoru srednje Podravine svakako ukazuje na kompleksnu mrežu naselja i komunikacija koja egzistira u razdoblju kasnog latena, trenutno bez jasnih položaja koji bi odgovarali većim središtima⁸, bilo utvrđenog bilo otvorenog tipa. U tom je kontekstu zanimljiv podatak kojeg prenosi Apijan o Panoncima koji žive u manjim, raštrkanim ruralnim naseljima, bez zajedničkog vodstva (App. III. 4.22; Domić Kunić 2006: 70; Šašel Kos 2005: 73, 384), stanje koje, čini se, odgovara upravo naseobinskoj slici koju pružaju kasnolatenška naselja ovoga područja.

Zanimljiv je manjak antičkih nalazišta uočenih rekognosciranjima, uz uočeni hijatus u naseljenosti od latena do kasnog srednjeg vijeka koji je primijećen i na samoj Poljani Križevačkoj (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014: 185, 188, tab. 1). Plavno i močvarno nizinsko područje uz Glogovnicu moglo je u pojedinim razdobljima prošlosti biti nepovoljno za naseljavanje (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014: 185), što bi moglo objasniti nedostatak antičkih nalazišta. U slučaju rane antike, vrijedi istaknuti i mogućnost neprepoznavanja ruralnih naselja sličnih Poljani

8 Većina od 6 hektara po citiranoj shemi P. Trebschea.

Križevačkoj 1 s kontinuitetom od kraja željeznog doba na temelju rekognosciranja obzirom na spomenutu tradicionalnost uočljivu u keramičkom materijalu.

naseobina, ali i pogrebnih rituala kroz starije i mlađe željezno doba kako bi se prepoznali zajednički obrasci koji čine svakodnevicu jedne zajednice.

Zaključak

Zajednica koja je krajem željeznog i početkom rimskog doba obitavala na položaju Poljane Križevačke 1 koristila je svoj povoljan položaj u blizini komunikacijskog pravca koji je povezivao podravski i posavski prostor. Na ovom se prostoru očekuje materijal koji se može povezati s Jasima, prema izvorima panonskom narodu kojim najvjerojatnije dominiraju Taurisci. Istočna granica pretpostavljenog jasijskog područja u dolini Drave mogla bi se tražiti u okolici današnje Virovitice. O sličnosti materijalne kulture naselja upravo na tom, jasijskom teritoriju svjedoče odlike infrastrukture bliskih istovremenih naselja, kao i keramičkog materijala koji predstavlja primarni izvor podataka iz naseobinskih konteksta. Pitanje odnosa Jasi i Tauriska i mogućnosti prepoznavanja materijala koji se odnosi na neku od skupina nije do kraja moguće razjasniti, naročito zbog stanja istraženosti koje ne nudi kompletnu sliku pojedine zajednice, odnosno paralelne podatke iz naselja i groblja. Ono što proizlazi iz proučavanih analogija jest da biti Tauriskom u srednjoj Podravini nije bilo posve isto kao u Dolenjskoj ili Prekmurju – razloge se može tražiti u kompleksnosti samoga procesa formiranja zajednice kojoj se atribuiraju taj etnonim, odnosno različitim autohtonim supstratima, ali i različitim razinama prihvaćanja novoga (od pojedinih predmeta do novih običaja) u pojedinim zajednicama. Otvoreno je također i pitanje kada nastaju „Jasi“: je li riječ o pred-keltskom, ujedno i predrimskom supstratu, kojeg naziremo u elementima koji se povezuju s razdobljem starijega željeznog doba?⁹ Ili je formiranje same zajednice nastalo kao posljedica novih političko-društvenih okolnosti i o postojanju toga etnika možemo zaista govoriti tek od razdoblja kasnog latena, odnosno vremena kada ulaze u pisanu povijest? Ne treba zaboraviti da Plinije Stariji podatke crpi iz različitih izvora te se u tekstu mogu paralelno naći oni koji odgovaraju vremenu Oktavijanovih (35. – 33. g. pr. Kr.) ili Tiberijevih (13. – 9. g. pr. Kr.) pohoda kao i ona koja odražavaju kasnije stanje iz 1. st. po Kr. kada autor djeluje (Domić Kunić 2004: 165–166), a epigrafski spomenici koji spominju etnik Jasi još su kasniji (Schejbal 2004: 106–108). Moguće je da specifičnosti zajednica srednje Podravine kao i prostora južno od Bilogore ili Kalnika, uočljive u kasnolatskom razdoblju na Poljani Križevačkoj i srodnim lokalitetima, upravo u razdoblju širenja rimske vlasti dobivaju određenu „formu“ koja se naposljetku prepoznaje u različitim imenima koja su došla do nas. Predstoje daljnja istraživanja kojima će se otkriti novi podaci o razvoju

Napomene

Ovaj je rad nastao u okviru projekta *Transformacije identiteta kroz prošlost* (TIPS) kojeg financira Europska unija – NextGenerationEU.

Razmatranja o identitetima i položaju naselja kao *addendum* na monografiju izašlu 2024. godine (Tonc, Dizdar 2024) predstavljena su na okruglom stolu TIPS projekta *Identiteti u prošlosti kroz različite arheološke izvore* održanom na Institutu za arheologiju u Zagrebu 20. studenog 2025. Zahvaljujem prisutnima na korisnim komentarima i informacijama.

⁹ Kontinuitet supstrata argumentiran je na prostoru Skordiska, primjerice za astragalne pojaseve (Dizdar, Tonc 2018).

Internetski izvor

Internet source

Google Maps – <https://maps.google.com> (pristupljeno 11. 11. 2025.)

Izvori

Sources

Appian, *Illyrica*, [Appian's Roman History (translated by Horace White)], Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge 1972.

Pliny, *Natural History*, Volume II (Books 3-7), Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge 1942.

Claudii Ptolemaei *Geographi*, C. Müller (ed.), Instituti francici typographe, Parisii, 1883.

Strabo, *Geography*, Vol. 3 (Books 6-7), Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge 1924.

Literatura

Bibliography

Bekić, L. 2006, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb - Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb.

Čačec, S., Milivojević, F. 2017, Rimski Ilirik u 1. st. pr. Kr.: nekoliko zapažanja / Roman Illyricum in the first century BC: A few remarks, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 110(2), 425–450.

Čataj, L. 2017, Redni broj 133: Sveti Martin na Muri, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 13 (2016), 248–250.

Čataj, L. 2018, Redni broj 122: Sveti Martin na Muri, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 14 (2017), 226–227.

Čataj, L. 2019, Redni broj 146: Sveti Martin na Muri, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 15 (2018), 233–235.

Derks, T., Roymans, N. (eds.) 2009, *Ethnic Constructs in Antiquity. The role of power and tradition*, Amsterdam Archaeological Studies 13, Amsterdam University Press, Amsterdam.

Dizdar, M. 2006a, Zaštitna istraživanja nalazišta latenske kulture na nalazištu Virovitica – Kiškorijska sjever, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. II, 55–60.

Dizdar, M. 2006b, Nalazi staklenih narukvica latenske kulture u Podravini / Glasarmringfunde der Latènekultur in der Podravina, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 23, 67–128.

Dizdar, M. 2012, The Archaeological Background to the Formation of Ethnic Identities, in: *The Archaeology of Roman Southern Pannonia: The State of Research and Selected Problems in the Croatian Part of the Roman Province of Pannonia*, Migotti B. (ed.), British Archaeological Reports International Series 2393, Archaeopress, Oxford, 117–136.

Dizdar, M. 2013a, *Zvonimirovo – Veliko polje. Groblje latenske kulture 1 / A cemetery of the La Tène culture 1*, Monographiae Instituti archaeologici 8, Institut za arheologiju, Zagreb.

Dizdar, M. 2013b, Zaštitna arheološka istraživanja nalazišta AN 4 Poljana Križevačka 1 na trasi autoceste A12, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački, *Annales Instituti archaeologici*, Vol. IX, 69–75.

Dizdar, M. 2013c, Redni broj 118: Poljana Križevačka 1 (AN 4), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 9 (2012), 236–240.

Dizdar, M. 2020, Predilje s groblja Zvonimirovo–Veliko polje / Spinning ladies from the Zvonimirovo–Veliko polje cemetery, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. Vol. LIII, 15–49.

Dizdar, M., Ložnjak Dizdar, D. 2021, Prehistoric settlement at Virje–Volarski Breg/Sušine, in: *Interdisciplinary Research into Iron Metallurgy along the Drava River in Croatia*, Sekelj Ivančan T., Karavidović T. (eds.), Archaeopress Publishing Ltd, Oxford, 122–145.

Dizdar, M., Ljuština, M. 2019, My mother was a tailor... Women from the Middle La Tène culture cemetery Zvonimirovo–Veliko polje who made the spinning threads and clothes, *Arheološki vestnik*, Vol. 70, 49–91.

Dizdar, M., Tonc, A. 2018, Not just a belt: astragal belts as part of Late Iron Age female costume in the south-eastern Carpathian Basin, *Starinar*, Vol. LXVIII, 47–63. <https://doi.org/10.2298/STA1868047D>

Domić Kunić, A. 2004, Literarni izvori za iliričke provincije (Dalmaciju i osobito Panoniju) u *Naturalis historia* Plinija Starijeg, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. Vol. XXXVII, 119–171.

Domić Kunić, A. 2006, Bellum panonicum (12.-11. pr. Kr.). Posljednja faza osvajanja južne Panonije, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. Vol. XXXIX, 59–164.

Domić Kunić, A. 2012, Literary Sources Before the Marcomannic Wars, in: *The Archaeology of Roman Southern Pannonia: The State of Research and Selected Problems in the Croatian Part of the Roman Province of Pannonia*, Migotti B. (ed.), British Archaeological Reports International Series 2393, Archaeopress, Oxford, 29–69.

Drnić, I. 2019, Late Iron Age rural settlements in southern Pannonia, in: *Rural settlement. Relating buildings, landscape, and people in the European Iron Age*, Cowley D., Fernández-Götz M., Romankiewicz T., Wendling H. (eds.), Sidestone Press, Leiden, 173–178.

Džino, D. 2008, "The people who are Illyrians and Celts": Strabo and the identities of the 'barbarians' from Illyricum, *Arheološki vestnik*, Vol. 59, 371–380.

Džino, D., Domić Kunić, A. 2013, *Rimski ratovi u Iliriku. Povijesni antinarativ*, Školska knjiga, Zagreb.

Fernández-Götz, M. 2014, *Identity and Power: the transformation of Iron Age societies in northeast Gaul*, Amsterdam Archaeological Studies 21, Amsterdam University Press, Amsterdam.

Guštin, M., Tiefengraber, G., Pavlović, D., Zorko, M. 2017, *Nova tabla pri Murski Soboti*, Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 52(1), Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana.

Hall, J. M. 1997, *Ethnic identity in Greek antiquity*, Cambridge University Press, Cambridge.

Hall, J. M. 2002, *Hellenicity: between ethnicity and culture*, University of Chicago Press, Chicago.

Horvat, J., Lovenjak, M., Dolenc Vičič, A., Lubšina-Tušek, M., Tomanič-Jevremov, M., Šubic, Z. 2003, Poetovio: development and topography, in: *The autonomous towns of Noricum and Pannonia: Pannonia I*, Šašel Kos M., Scherrer P. (eds.), Situla: razprave Narodnega muzeja Slovenije 41, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 153–189.

Jones, S. 1997, *The Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*, Routledge, London & New York.

Kerman, B. 2011a, *Kotare – Baza pri Murski Soboti III*, Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 17, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana.

Kerman, B. 2011b, *Kotare – Krogi pri Murski Soboti*, Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 20, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana.

Kerman, B. 2011c, *Pod Kotom – sever pri Krogu*, Zbirka Arheologija na avtocestah Slovenije 24, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana.

Ložnjak Dizdar, D., Okroša Rožić, L. (eds.) 2018, *Poljana Križevačka 1 i 2. Nove spoznaje o prošlosti križevačke okolice*, katalog izložbe, Gradski muzej Križevci, Križevci.

Ložnjak Dizdar, D., Tkalčec, T. 2014, Terenski pregled predjela lijeve obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec), *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XI, 182–191.

Lucy, S. 2005, Ethnic and cultural identities, in: *The Archaeology of Identity: Approaches to gender, age, status, ethnicity and religion*, Diaz-Andreu M., Lucy S., Babić S., Edwards D. N. (eds.), Routledge, London and New York, 86–109.

Marković, Z. 1984, Prilog poznavanju kontinuiteta naseljavanja oko Delova, *Podravski zbornik*, Vol. 84, 295–319.

Mayer, A. 1935, Iasi, *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, Vol. XVI, 69–82.

Niön-Álvarez, S. 2023, Texts, Politics and Identities: New Challenges on Iron Age Ethnicity. A Case from Northwest Iberia, *Cambridge Archaeological Journal*, Vol. 34(4), 567–582. <https://doi.org/10.1017/S0959774323000513>

Pavlovič, D. 2011, La Tène farmsteads near Murska Sobota, in: *The Eastern Celts: the communities between the Alps and the Black Sea*, Guštin M., Jevtić M. (eds.), Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Koper, 83–89.

Renfrew, C. 1996, Prehistory and the identity of Europe, or, don't let's be beastly to the Hungarians, in: *Cultural identity and archaeology. The construction of European identities*, Graves-Brown P., Jones S., Gamble C. (eds.), Routledge, London, 125–137.

Schejbal, B. 2003a, Prilog rekonstrukciji rimskih komunikacija na jaškom municipalnom teritoriju, in: *Arheološka istraživanja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji i pogrebni ritusi na teritoriju Hrvatske*, Znanstveni skup, Bjelovar, 25.–27. rujna 1996, Čečuk B. (ed.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 21, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 95–120.

Schejbal, B. 2003b, Nova razmatranja o Aquae Balissae i narodu Jaza. Pejzaž - Vode - Etimologija - Kultovi - Mitologija, pitanje atribucije i kontinuiteta, *Opuscula archaeologica*, Vol. 27, 393–416.

Schejbal, B. 2004, Municipium Iasorum (Aquae Balissae), in: *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia: Pannonia II*, Šašel Kos M., Scherrer P. (eds.), Situla: razprave Narodnega muzeja Slovenije 42, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 99–129.

Shennan, S. 1994, Introduction: archaeological approaches to cultural identity, in: *Archaeological approaches to cultural identity*, Shennan S. (ed.), Routledge, London and New York, 1–31.

Soproni, S. 1979, Municipium Halicanum, *Folia archaeologica*, Vol. XXX, 91–98.

Šašel Kos, M. 2005, *Appian and Illyricum*, Situla: razprave Narodnega muzeja Slovenije 43, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.

Tkalčec, T. 2013, Kasnosrednjovjekovno naselje Buzadovec – Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. IX, 76–87.

Tkalčec, T., Dizdar, M. 2022, Rezultati zaštitnih istraživanja kasnolatenškoga naselja Lozan – Lendava u Podravini, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XVIII, 16–34.

Tonc, A., Dizdar, M. 2024, *Poljana Križevačka 1: naselje na kraju mlađeg željeznog doba I Poljana Križevačka 1: a settlement at the end of the Late Iron Age*, Monografije Instituta za arheologiju 18, Institut za arheologiju, Zagreb.

Trebsche, P. 2014, Size and economic structure of La Tène Period lowland settlements in the Austrian Danube region, in: *Produktion - Distribution - Ökonomie. Siedlungs- und Wirtschaftsmuster der Latènezeit. Akten des internationalen Kolloquiums in Otzenhausen, 28.-30. Oktober 2011*, Hornung S. (ed.), Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 258, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 341–373.

Trebsche, P. 2016, Structuration et planification des agglomérations laténiennes en Basse-Autriche, in: *Évolution des sociétés gauloises du Second âge du Fer, entre mutations internes et influences externes. Actes du 38e colloque de l'AFEAF Amiens, 29 mai - 1er juin 2014*, Blancquaert G., Malrain F. (eds.), Revue Archéologique de Picardie numéro spécial 30, 363–375.

Summary

Rescue excavations carried out at the Poljana Križevačka 1 site (PK1) in 2011–2012 revealed features dating to various prehistoric periods – from the Eneolithic, Early and Late Bronze Age, and Late Iron Age – as well as those datable to the Early Roman and Late Medieval periods (Dizdar 2013b; 2013c; Ložnjak Dizdar, Okroša Rožič 2018: 5–6, 10–11, 13–15). These features primarily consist of simple pits with round, oval, or elongated oval shapes, or canals. Features with more complex outlines, such as irregular, kidney-shaped, or deeper cylindrical pits (wells), appear less frequently (Tonc, Dizdar 2024: 15–33). The finds consist mostly of ceramic vessel fragments, the most numerous being pots and bowls. Differently shaped cups and beakers, as well as other objects such as strainers, spindle whorls, lids, or miniature vessels, appear in smaller numbers (Tonc, Dizdar 2024: 90, Fig. 51). Large pots with horizontal rims (so-called *pithoi*) or pots with thickened rims and graphite admixture, often featuring combed decoration, can be considered superregional forms, given their presence at numerous sites throughout the Carpathian Basin (more details in Tonc, Dizdar 2024: 44–87). In some features, new early Roman forms, such as thin-walled cups, appear alongside vessels produced in the Late La Tène tradition. Furthermore, the overall characteristics of the settlement features and the continuity of the location itself suggest that there was no interruption in habitation between the two phases; rather, the community continued to inhabit the site peacefully at the turn of the era. Apart from a smaller feature – possibly an isolated farm excavated at Poljana Križevačka 2 – most analogies are found at contemporary sites in the Middle Drava Valley (Fig. 1). These extend from the surroundings of Varaždin (Jakopovec – Blizna) to Virje (Sušine and Volarski Breg locations), and down to Lendava near Lozan and Virovitica (Kiškorijska Sjever). Additional analogies come from similar sites in the Slovenian Prekmurje region, such as Nova Tabla, Kotare – Baza, Krogi, and Pod Kotom – Sever (for particular types see: Tonc, Dizdar 2024: 43–91, 101–102, Map 3; for sites in general and rural settlements also: Dizdar, Ložnjak Dizdar 2021; Tonc, Dizdar 2024: 36–40; Drnić 2019: 174–176; Slovenian sites: Kerman 2011a; 2011b; 2011c; Guštin et al. 2017).

Poljana Križevačka lies in the western part of the supposed territory of the *lasi*, a tribe mentioned by Pliny the Elder and Ptolemy (Plin. *NH* 3.25.147; Ptol. 2.14.2; Domic Kunić 2006: 76, 135–136; 2012: 35). Based on epigraphic monuments mentioning the *lasi* or *res publica/municipium lasorum*, their territory is placed between Varaždinske Toplice (ancient *Aquae lasae*) in the west and Daruvar (*Aquae Balissae*) – their centre – in the east, including the Virovitica/Slatina area in the Drava Valley (Mayer 1935: 69; Schejbal 2003a: 95–98; 2003b: 393–396; 2004: 99, 102–104, 108; Domic Kunić 2006: 76–77, 145 (CIL III 4121), 146–147 (AIJ 586, AIJ 587); 2012: 35). It is assumed they were

under some form of Tauriscan domination (Schejbal 2003b: 396; 2004: 105; Domic Kunić 2006: 76; 2012: 37; Dizdar 2012: 118–119). While the aforementioned sites in the Middle Drava Valley have generally been attributed specifically to the Taurisci (Tkalčec, Dizdar 2022: 23–24; Bekić 2006: 128; also see Dizdar 2006b: 68), the possible presence of the *lasi* is also sometimes noted (Bekić 2006: 73, 83; Marković 1984: 299–300). However, caution is required. Regarding sites in the Varaždin area attributed to the *lasi* based on pottery finds interpreted as Early Iron Age heritage (Bekić 2006: 73, 79–81), it must be noted that no single characteristic of material culture – including the type of decoration – can be considered a sufficient argument for ethnic identification. Furthermore, Early Iron Age heritage has been interpreted elsewhere as an integral part of a complex identity formed by the intertwining of incoming Celtic and indigenous Pannonian populations (Dizdar 2006a: 59; 2012: 118). Therefore, the occurrence of presumed Pannonian elements does not necessarily indicate an “*lasian*” identification, nor should it be dismissed as a possibility within a presumably “Celtic” context. Connections with the Mokronog group have been proposed for sites in northeastern Slovenia, where settlements and grave contexts exhibit specific finds typically attributed to this cultural group (Guštin et al. 2017: 106–107; Kerman 2011a: 45). Particularly strong evidence of associations with the Mokronog group appears in grave finds from the Middle to Late La Tène period, which reflect Celtic rituals and include specific objects associated with the Taurisci. The Zvonimirovo – Veliko Polje site stands out as the best-researched site to date, offering an array of datasets for exploring funerary rituals, social relations, and various other questions of identity (Dizdar 2013a; 2020; Dizdar, Ljuština 2019). However, even here there is evidence of possible autochthonous elements (such as hand-made kantharoi, Dizdar 2013a: 339–346). The need to single out specific combinations of dress elements and to further investigate the pottery characteristics of this and the preceding period – as possible indicators of regional specificities ultimately reflected in the various ethnonyms mentioned by ancient authors – has already been established (Dizdar 2013a: 227, 270–273). Additionally, comparing settlement and funerary material presents a problem; these are not equivalent sources, as graves are intentional constructs created by the community following specific rites and patterns, whereas settlement finds often derive from secondary contexts (such as refuse pits in former wells) lacking such specific intent. The scarcity of research linking cemeteries to their associated settlements – and vice versa – impedes discussions regarding the collective identities of an entire community. In the cases of both the Zvonimirovo – Veliko Polje cemetery and settlements such as Poljana Križevačka 1, Jakopovec – Blizna, or Virovitica – Kiškorijska Sjever, we retain only a limited

picture of the local population's daily life. The similarities in the material culture of the aforementioned sites in the Podravina region may reflect analogous geographical, political, or social circumstances that influenced the formation of a shared community. The chosen locations for settlements on slightly elevated river terraces, devoid of fortifications, along with possible kinship ties among the inhabitants, suggest the existence of an agriculturally oriented society. This community was certainly involved in trade and exchange networks extending east and west, adopting specific elements (such as funerary rituals) and objects from neighbouring Late La Tène communities in accordance with their specific intentions and needs, yet retaining a pronounced traditionalism. Although one cannot expect evidence that unequivocally delimits specific phenomena in an ethnic sense, it can be argued that this "Central Podravina circle" of the Taurisci represents a group formed by the intertwining of Celtic elements with an autochthonous Pannonian substrate – one that could potentially be identified as the Iasi. The question of when the "Iasi" originated remains open: is this a pre-Celtic and pre-Roman substrate that can be traced through elements associated with the Early Iron Age? Or did the formation of the community itself arise as a consequence of new political and social circumstances, meaning we can only truly speak of this ethnic group's existence from the Late La Tène period onwards – that is, the time when they enter the historical record? Ancient sources should not be discarded merely because they provide an "outside" perspective, as they nevertheless indicate some level of identity (cf. Nión-Álvarez 2023: 569–571, 574–576). It is possible that the specific features of the communities in central Podravina, as well as the area south of Bilogora or Kalnik – observable in the Late La Tène period at Poljana Križevačka and comparable sites – acquired a certain "form" precisely during the expansion of Roman rule, a development ultimately recognized in the various names that have survived.

The community that inhabited the PK 1 site at the end of the Iron Age and the beginning of the Roman period utilized its favourable location near the communication route connecting the Drava and Sava valleys – a corridor that remains the most favourable today (Fig. 2), traversed by modern highways and railways. The dense settlement network in the area suggests a series of minor settlements and/or farmsteads (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014: 185–188; Tonc, Dizdar 2024: 12, Map 2), whereas PK 1, given its size and continuity into the Roman era, potentially served as a local centre, functioning as a minor to medium-sized settlement (cf. Drnić 2019: 174–177; also, Trebsche 2014: 342–343, 346–352; 2016: 373, Tab. 1).

Acknowledgements

This paper was produced within the framework of the project *Transformation of Identities through the Past* (TIPS), funded by the European Union – Next-GenerationEU.

Considerations regarding identities and the position of the settlement, as an addendum to the monograph published in 2024 (Tonc, Dizdar 2024), were presented at the TIPS project roundtable *Identities in the past through various archaeological sources*, held at the Institute of Archaeology in Zagreb on 20 November 2025. I would like to thank those in attendance for their useful comments and information.